

Naam: Mike van Holsteijn (6152783)
Afdeling: Moderne Letterkunde
BA Eindwerkstuk
Nederlandse Taal & Cultuur
Eerste lezer: Wendela de Raat
Tweede lezer: Sven Vitse
28-06-2020
8528 woorden

De parelduiker in de modder

*Een onderzoek naar het verschil van de functie van Fancy in
betoog en fictie in Multatuli's Minnebrieven en Ideën*

Universiteit Utrecht

Inhoud

1. Samenvatting.....	2
2. Inleiding.....	3
3. Theoretisch kader.....	5
3.1 De veelzinnige muze.....	5
3.2 Fancy's frequenties	6
3.3 Onderzoeksvraag.....	7
4. Methode.....	8
4.1 Corpus en verantwoording.....	8
4.2 Betoog, fictie en functie	8
4.3 De deelvragen: personages, karakterisering en betekenis.....	10
5. Analyse	12
5.1 Karakterisering van Fancy	12
5.1.1 Karakterisering in de <i>Minnebrieven</i>	12
5.1.2 Karakterisering in de <i>Ideën</i>	14
5.2 Betekenis van Fancy	16
5.2.1 Betekenis in de <i>Minnebrieven</i>	16
5.2.2 Betekenis in de <i>Ideën</i>	20
6. Besluit.....	24
7. Bibliografie.....	26
8. Bijlagen	28
8.1 Bijlage 1: frequenties en toelichting	28
8.2 Bijlage 2: concordanties en toelichting	30
8.3 Bijlage 3: collocaties en toelichting.....	33

1. Samenvatting

Binnen het werk van Multatuli krijgt Fancy een bijzondere positie; in verschillende werken komt ze in verschillende vormen voor. Dit onderzoek richt zich op de functie van Fancy in Multatuli's *Minnebrieven* en *Ideën*. Wat is die functie precies en verschilt de functie in betogende fragmenten van de functie in fictie?

Uit de secundaire literatuur over Fancy is gebleken dat men het erover eens is dat ze Multatuli's muze is en zijn verhouding tot het schrijverschap representeert. Omdat deze invulling van Fancy ook beïnvloed is door anekdotische informatie over Multatuli en het internationale gebruik van het begrip 'fancy', heb ik besloten inhoudelijk de teksten te analyseren. Uit vooronderzoek is gebleken dat er een verschil zit in het gebruik van Fancy in betogende passages en fictie. Hier heb ik dan ook de onderzoeksvraag omheen gebouwd. Om deze te beantwoorden heb ik zowel de karakterisering als de betekenis van Fancy in betogende passages en fictie in de *Minnebrieven* en *Ideën* onderzocht, door middel van een narratieve analyse en *close reading*.

Uit het onderzoek naar haar karakterisering is gebleken dat ze in beide werken dubbelzinnig gekarakteriseerd wordt: in de *Minnebrieven* aan de ene kant als laag meisje, aan de andere kant als hoge geest. Ze komt niet voor in betogende passages. In de *Ideën* krijgt ze in deze passages een hoge status, maar in fictie lopen haar verschijningsvormen uiteen: dan is ze een geest, dan weer een persoon. Bij het onderzoek naar haar betekenis is gebleken dat Fancy in de *Minnebrieven* betekenis krijgt als geest die van gedaante kan wisselen, om zo het vuur in Max aan te wakkeren om te schrijven voor zijn vrijheidsstrijd. In de *Ideën* krijgt ze vooral betekenis als geest, die zowel voorkomt in betogende passages en als persoon in de 'realiteit' (de fysieke wereld waarin de personages leven), omdat ze de lezer, Wouter en Max probeert te leren dat het hoge niet zonder het lage kan bestaan.

Uit de analyse is dus de volgende conclusie gekomen: hoewel haar betekenis en haar 'boodschap' niet per se verschilt, verschilt wel de manier waarop dit aan het licht wordt gebracht. In de *Ideën* zien we de versmelting tussen betoog en fictie, tussen hoog en laag, die in de *Minnebrieven* 'geopperd' werd. Dit onderzoek heeft dus grotendeels de reeds geschreven secundaire literatuur bevestigd, maar heeft hier nog een inhoudelijke dimensie aan toegevoegd en is ook ingegaan op het verschil tussen betoog en fictie in Multatuli's oeuvre.

2. Inleiding

Op 2 maart 1820, dit jaar tweehonderd jaar geleden, werd Eduard Douwes Dekker te Amsterdam geboren. Tegenwoordig is zijn naam niet meer weg te denken uit de geschiedenis van de Nederlandse literatuur. Dat is waarom zijn geboortjaar zelfs met een gedenksteen gevierd wordt en dat men dit jaar het ‘Multatuli-jaar’ heeft gedoopt. Meer dan 130 jaar na zijn overlijden wordt Multatuli nog steeds gezien als een van de grootste schrijvers van Nederland.

Multatuli was een groot deel van zijn leven ambtenaar in Nederlands-Indië. Hij nam uiteindelijk ontslag, omdat hij geen onderdeel wilde zijn van een bestuur dat de andere kant opkeek wanneer het Javaanse volk onrecht werd aangedaan. Vervolgens keerde hij terug naar Europa, waar hij tussen 1860 en 1877 actief was als schrijver.¹

Sindsdien is er veel onderzoek gedaan; zowel naar Multatuli, als naar het werk dat hij heeft achtergelaten. Het is dan ook merkwaardig dat dit onderzoek vooral gericht blijkt te zijn op de *Max Havelaar*.² Hoewel zijn andere werken hier en daar wel worden genoemd, zijn ze enigszins in de vergetelheid geraakt. Er zijn dus nog genoeg open plekken voor verder onderzoek.

Een van deze elementen is een personage dat in verschillende werken op verschillende manieren verschijnt: Fancy. In de reeds verschenen literatuur komen de meeste auteurs tot dezelfde conclusie over haar: Fancy is de muze van Multatuli en laat zijn verhouding tot het schrijverschap zien.³ Fancy komt echter in verschillende vormen voor en tot nu toe is er voornamelijk door middel van een combinatie van *close reading* en biografische gegevens naar het personage gekeken. Echter, wat gebeurt er wanneer er wordt ingezoomd op dit personage en haar tegenstrijdigheden binnen de verschillende werken? Wat gebeurt er wanneer er systematisch naar dit personage en de tekst gekeken wordt? Wat voor betekenis wordt er gegeven aan haar verschillende verschijningsvormen? Met die vragen zal ik me in dit onderzoek bezighouden. Hiermee wordt er een meer inhoudelijke dimensie toegevoegd aan het reeds geschreven onderzoek over Fancy en wordt er aandacht besteed aan de relatie tussen betoog en fictie in Multatuli's werk.

¹ Dik van der Meulen, *Multatuli. Leven en werk van Eduard Douwes Dekker* (Nijmegen: SUN, 2002), 304-308; 352-354.

² Saskia Pieterse, *De buik van de lezer* (Nijmegen: Vantilt, 2008), 11.

³ Eep Francken, *De veelzinnige muze van E. Douwes Dekker* (Amsterdam: Van Oorschot, 1990), 177; L.G. Abell-van Soest & L.F. Abell, *Multatuli's Minnebrieven na 130 jaar* (Amsterdam: Huis aan de Drie Grachten, 1990), 16-17.

Buiten de *Max Havelaar* zijn de *Minnebrieven* en de *Ideën* misschien wel de meest onderzochte werken uit Multatuli's oeuvre. Om me niet op compleet stille wateren te bevinden zal dit onderzoek zich dan ook op deze twee werken richten.

De *Minnebrieven* verscheen in 1861 en wordt vaak gezien als het vervolg op de *Max Havelaar*. Het betreft een fictieve briefwisseling tussen Max, zijn vrouw Tine, Fancy en enkele andere personen. Hij zet zijn strijd voor de vrijheid van de Javaan voort. In het eerste hoofdstuk zegt hij dan ook dat “[d]e Javaan wordt mishandeld. Ik zal daaraan een einde maken”.⁴ Dit doet hij door middel van sprookjes en geschiedenissen van gezag, die hij aan Fancy vertelt, en door verschillende bewijzen aan te halen die hij in de *Max Havelaar* reeds noemde.

Multatuli's *Ideën* verschenen tussen 1862 en 1877 en omvatten zo goed als zijn hele oeuvre. De *Ideën* verschenen in eerste instantie in afleveringen; geïnteresseerden konden zich erop abonneren.⁵ De *Ideën* werden vervolgens gebundeld in zeven delen. In zijn eigen woorden bevatten deze *Ideën* “verhalen, vertellingen, geschiedenissen, parabelen, opmerkingen, herinneringen, romans, voorspellingen, mededeelingen, paradoxen...”.⁶ Hij vertelt in de bundels onder andere over politiek, de kunst van het lezen, waarheid en de geschiedenis van Woutertje Pieterse.

Dit verschil in onderwerp en de constatering uit vooronderzoek dat Fancy zowel in betogende passages als fictie voorkomt, in combinatie met haar verschillende verschijningsvormen, heeft geleid tot de volgende onderzoeksvraag: hoe verschilt de functie van Fancy in betogende passages en fictie in Multatuli's *Minnebrieven* en *Ideën*? Deze vraag zal beantwoord worden door zowel haar karakterisering als haar betekenis in betogende passages en fictie te analyseren.

Eerst zullen het theoretisch kader en de resultaten uit het vooronderzoek uiteengezet worden, waarna de methode besproken zal worden. Vervolgens zal er worden overgegaan op de analyse en zal er in de conclusie een antwoord gegeven worden op de hoofdvraag.

⁴ Multatuli, *Minnebrieven* (Amsterdam: L.J. Veen, 1992), 13.

⁵ Pieterse, *De buik van de lezer*, 65-67.

⁶ Multatuli, *Volledige werken II* (Amsterdam: Van Oorschot 1951), 261.

3. Theoretisch kader

3.1 De veelzinnige muze

Hoewel Fancy een veelzijdig figuur is, zijn de meeste auteurs het over het algemeen eens over haar functie in Multatuli's oeuvre. Ze is Multatuli's muze en de link tussen zijn schrijven als ambtenaar en schrijver.

Eep Francken schrijft in *De veelzinnige muze van E. Douwes Dekker* dat “*Minnebrieven* bij uitstek het boek [is] waarin Multatuli in zijn gebruik van het begrip Fancy uitdrukking geeft aan zijn verhouding tot het schrijverschap”.⁷ Even later zegt hij wel dat Fancy in verschillende verschijningsvormen terugkomt en dus de ene keer iets anders representeert dan de andere keer: dan is ze een meisje, dan weer een boek en dan weer Havelaars fantasie.⁸

Dit komt overeen met de meer poëtische lezing van Abell & Abell-van Soest: Fancy is Multatuli's universele liefde en ze “wees hem de weg die hij als kunstenaar had te gaan [...]. Men zou Fancy Multatuli's kunstenaarsintuïtie kunnen noemen”.⁹

Voor Abell & Abell-van Soest is Fancy dus de kunstenaarsziel van Multatuli en symboliseert de komst en de afwezigheid van Fancy en uiteindelijk de verzoening de innerlijke strijd die Multatuli voert, de strijd tussen het schrijven als ambtenaar en het schrijven als dichter, waar uiteindelijk de verzoening tussen de ambtenaar en de dichter plaatsvindt. Saskia Pieterse voegt hier nog aan toe dat Fancy in de *Minnebrieven* “de relatie tussen de schrijver en zijn lezers verbeeldt: ze zorgt ervoor dat Max bevattelijk schrijft”.¹⁰ Met andere woorden: Fancy heeft een lichaam en door aan haar te schrijven kan hij zich richten tot een concreet iets en niet tot een abstracte ‘menselijkheid’, waardoor hij gedwongen wordt begrijpelijk te schrijven.

Ook in de *Ideën* zit de figuur van Fancy verweven en komt zij in verschillende vormen terug. Hoewel in de *Ideën* de problematiek van de onderdrukte Javaan nog wel voorkomt, wordt er in dit werk vooral op andere onderwerpen ingegaan, zoals (schrijvers)kunst, politiek en de geschiedenis van de naïeve Woutertje Pieterse. Volgens Saskia Pieterse speelt ook de lezer een grote rol: Multatuli heeft het over ‘de kunst van het lezen’ en creëert een spel waarin alles en niets waar en zeker is.¹¹ Serieuze onderwerpen die Multatuli direct aankaart en verhalende

⁷ Francken, *De veelzinnige muze van E. Douwes Dekker*, 177.

⁸ *Ibid.*, 184.

⁹ Abell & Abell-van Soest, *Multatuli's Minnebrieven na 130 jaar*, 16-17.

¹⁰ Pieterse, *De buik van de lezer*, 309.

¹¹ *Ibid.*, 8-9.

stukken worden afgewisseld. Er is dus zowel sprake van argumenterend en betogend schrijven aan de ene kant als van literair en fictief schrijven aan de andere kant.¹²

Volgens Pieterse is Fancy in de *Ideën* de verbindende factor tussen waarheid en leugen. Hoewel ze er net als in de *Minnebrieven* voor zorgt dat Multatuli bevattelijk schrijft, zorgt Fancy er ook voor dat Multatuli, Wouter en de lezer zoeken naar het verhevene, maar tegelijkertijd met hun voeten op de grond blijven staan: “Fancy is het dubbele principe dat in iedere ‘schriftuur’ werkzaam is, ze is weefgetouw en weefster tegelijkertijd. Ze legt bloot dat ‘alles in alles’ is en dus één en zorgt er tegelijkertijd voor dat er verschil is en afstand, zodat het denken mogelijk wordt”.¹³

3.2 Fancy’s frequenties

De secundaire literatuur herkent dus verschillende betekenissen in Fancy: ze is niet eenduidig. Daarnaast verschillen de onderwerpen van de *Minnebrieven* en *Ideën*. Dit doet vermoeden dat Fancy in beide werken een andere rol inneemt en dat ze een andere betekenis krijgt. Om dit vermoeden te bevestigen is er een kwalitatief vooronderzoek gedaan naar de verschijning van Fancy in deze twee werken. Hieruit is gebleken dat Fancy in de *Minnebrieven* relatief meer voorkomt en een meer centrale rol speelt in deze roman dan in de *Ideën*. Zo krijgen andere personages, zoals Woutertje Pieterse en Femke, een grotere rol in de *Ideën* en komt Fancy in het werk vaker niet voor dan wel. Het is dan ook des te interessanter om te kijken naar de passages waarin ze wél voorkomt.

Uit het vooronderzoek naar de karakterisering van Fancy blijkt dat ze in beide werken een hoge, bijna goddelijke status toebedeeld krijgt, maar dat deze minder voor de hand ligt in de *Ideën*. Ook komt in de *Ideën* haar creërende en ondeugende kant meer naar voren. Wanneer er wordt gekeken naar hoe haar karakterisering vergelijkt met de karakterisering van andere vrouwelijke personages in de werken, blijkt dat Tine en Femke een stuk minder duidelijk worden gekarakteriseerd. Op de plekken waar dat wél gebeurt, zijn het vooral suffe en aardse woorden die aan hen verbonden zijn, zoals “lieve”, “beste” en “onpoëtisch”, waardoor ze een lagere status dan Fancy lijken te krijgen (zie bijlage 3).

¹² Ibid., 16.

¹³ Ibid., 319.

Het laatste verschil tussen het gebruik van Fancy in de twee werken is haar verschijning in het fictieve of betogende schrijven. Fancy verschijnt in de *Minnebrieven* uitsluitend in de fictionele gedeelten, terwijl Tine ook in het betogende gedeelte zit. In tegenstelling tot de *Minnebrieven* verschijnt Fancy in de *Ideën* ook in het betogende schrijven van Multatuli. Het is dan ook interessant om het verschil tussen het gebruik van Fancy in betogende passages en fictie in beide werken te onderzoeken. Waarom komt Fancy in het ene werk niet in betogende passages voor, maar in het andere werk wel? Aangezien dit verschil tussen betoog en fictie hier een cruciale rol speelt, zal dit onderscheid bij de bespreking van de methode verder worden toegelicht.

3.3 Onderzoeksvraag

De conclusies dat Fancy in de *Minnebrieven* relatief vaker voorkomt, in beide werken op enigszins andere wijze wordt gekarakteriseerd en in het ene boek wel en in het andere niet in betogende teksten voorkomt, dienen als vertrekpunt voor dit onderzoek. Vanuit deze conclusies wordt er ingezoomd op en inhoudelijk gekeken naar deze verschillen. Dit leidt tot de volgende onderzoeksvraag: hoe verschilt de functie van Fancy in betogende passages en fictie in Multatuli's *Minnebrieven* en *Ideën*?

Het huidige beeld van Fancy is dat zij voornamelijk een muze is en Multatuli's verhouding tot het schrijverschap representeert. Door middel van een uitgebreide narratieve analyse hoop ik bij te dragen aan het onderzoek naar Multatuli's oeuvre. Niet zozeer door de bestaande ideeën over de functie en betekenis van Fancy te bevestigen, dan wel te ontkrachten, maar door aan deze ideeën een inhoudelijke dimensie toe te voegen. Zo richt dit onderzoek zich op de verschillen tussen het optreden van Fancy in betogende passages en fictie. Deze verschillen worden in dit onderzoek aan de hand van een verhaalanalyse inhoudelijk onderzocht, zodat duidelijk wordt hoe de functie van Fancy verschilt in betogende passages en fictie in de *Minnebrieven* en *Ideën*. Wat er precies wordt verstaan onder 'functie' in dit onderzoek zal in het volgende hoofdstuk aan bod komen.

4. Methode

4.1 Corpus en verantwoording

De *Minnebrieven* en *Ideën* zullen in dit onderzoek centraal staan. Deze twee werken zijn gekozen omdat hierover al meer geschreven is, zodat het onderzoek beter in een bestaand kader te plaatsen is. Ook zijn het twee werken waarin Fancy verschijnt, maar toch inhoudelijk van elkaar verschillen, waardoor ze geschikt zijn als vergelijkingsmateriaal. Daarnaast gebruik ik in dit onderzoek alleen de delen waarin Fancy optreedt. Echter, er zal in de *Minnebrieven* niet aan ontkomen kunnen worden ook kort te kijken naar de gedeelten waarin zij ontbreekt.

Voor de *Minnebrieven* maak ik gebruik van de in 1992 verschenen editie van uitgeverij L.J. Veen. Deze uitgave presenteert het werk zoals het in 1861 door F. Günst is uitgegeven.

Net als Saskia Pieterse maak ik voor de *Ideën* gebruik van de digitale versies van de laatste, door de auteur herziene drukken, die te vinden zijn op de *Digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren* (www.dbnl.nl). De paginanummers zullen dan ook verwijzen naar de paginanummers zoals ze vermeld staan in deze edities.

4.2 Betoog, fictie en functie

Een cruciaal onderdeel van dit onderzoek is het onderscheid tussen betoog en fictie in de werken van Multatuli en de definitie die hier aan de ‘functie’ van Fancy wordt gegeven. Het verschil tussen betoog en fictie is van belang, omdat dit onderscheid in de werken van Multatuli niet altijd even makkelijk te maken is. De definitie die hieraan gegeven wordt is dus cruciaal om tot een bevredigend antwoord op de hoofdvraag te komen.

Zelfs in het *Algemeen letterkundig lexicon* wordt de problematiek wat betreft betoog en fictie bij Multatuli aangekaart. Als voorbeeld nemen ze een toespraak van Max Havelaar en zeggen hierover dat het betoog van onderbrekingen wordt voorzien door de inbedding in de vertelsituatie.¹⁴ Het betoog zit dus door het literaire schrijven heen. Hierdoor kan het soms problematisch zijn om onderscheid te maken tussen betoog en fictie in Multatuli’s werk.

De *Minnebrieven* is een roman. Het ‘betoog’ is onderdeel van een fictief werk en is dus als het ware óók fictie. Bij de *Ideën* ligt de definitie van het genre problematischer. Het werd in

¹⁴ G.J. Bork et al., “rede(voering),” in *Algemeen letterkundig lexicon*.

afleveringen uitgegeven, bevat niet één coherent verhaal en kan dus geen fictieve roman genoemd worden. Het is precies wat de titel zegt dat het is: ideeën. Hoewel het hierdoor soms iets makkelijker is om betogende passages aan te wijzen, blijft het een problematisch onderscheid.

Er zal in dit onderzoek zoveel mogelijk vastgehouden worden aan de definities van het *Algemeen letterkundig lexicon*. Het lexicon verwijst bij het zoeken naar 'betoog' door naar de pagina over 'rede(voering)'. Volgens het *lexicon* is rede(voering) een "mondelijke voordracht van een tekst door één persoon, gericht tot een bepaald publiek".¹⁵

Over 'fictie' wordt het volgende gezegd: "Binnen de literatuurwetenschap verstaat men onder fictie doorgaans de verzameling teksten waarin het beschrevene gezien wordt als het product van de verbeelding van de auteur, als door hem verzonnen stof".¹⁶

Verder zal ik me baseren op het onderscheid tussen betoog en fictie van Saskia Pieterse, namelijk dat de ene tekst zich meer op argumentatie richt en zich mengt in het publieke debat, terwijl de andere teksten "een overwegend literair karakter hebben".¹⁷ Door zijn engagement verwijst Multatuli in de betogende passages naar de werkelijkheid buiten de verhaalwereld. Concreet houdt dit in dat er hier over fictie gesproken wordt zodra Multatuli overstapt op verzinsels, ook wanneer hij deze verzinsels gebruikt om zijn betoog te versterken of om een punt te maken.

Dit onderscheid heeft vooral betrekking op de *Ideën*, aangezien de *Minnebrieven* een fictieve roman is. Toch zijn er ook in dit werk betogende passages aan te wijzen, waarin hij naar de werkelijkheid buiten de verhaalwereld verwijst: de concrete bewijzen die Max in zijn brieven opschrijft. Hier verdwijnt de verhaalwereld als het ware en richt het werk zich compleet op de mishandeling van de Javaan en andere materiële zaken. Daarom zal dit onderscheid als basis worden genomen voor de *Minnebrieven*.

Wat betreft de 'functie' van Fancy gaat het in dit onderzoek niet om de structuralistische functie. Met 'functie' wordt hier bedoeld hoe Fancy wordt gekarakteriseerd en welke betekenis aan haar wordt gegeven in betogende passages en fictie. Dit wordt in de volgende paragraaf nader toegelicht.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ G.J. Bork et al., "fictie," in *Algemeen letterkundig lexicon*.

¹⁷ Pieterse, *De buik van de lezer*, 16.

4.3 De deelvragen: personages, karakterisering en betekenis

In dit onderzoek zal een personage niet gezien worden als een object met een structurele positie, maar als een effect van verschillende karaktertrekken die de personages krijgen, waardoor een 'semantic unit' ontstaat.¹⁸ Volgens García is een personage "a dynamic function [...] that is defined while at the same time participating in the dynamism of the work".¹⁹ Een personage kan dus op tekstniveau worden gekarakteriseerd, maar krijgt betekenis door zijn relaties met de verhaalwereld om zich heen.²⁰

Verder zal het verschil tussen 'narration' en 'récit' van Genette aangehouden worden, dat door Herman & Vervaeck in hun *Vertelduivels: Handboek verhaalanalyse* wordt vertaald als 'formulering' en 'verhaal'.²¹ De formulering houdt hier de 'oppervlakte' van het verhaal in: de stilistische kant die aan de lezer wordt gepresenteerd. Het verhaal is de manier waarop de gebeurtenissen aan de lezer worden voorgelegd. Zo kan Fancy wat betreft de formulering bijvoorbeeld 'ondeugend' worden genoemd. Dit is haar stilistische karakterisering.²² Echter, hier wordt pas betekenis aan gegeven wanneer duidelijk wordt hoe dit in het verhaal naar voren wordt gebracht: door wie wordt het gezegd? Het kan bijvoorbeeld spottend of oprecht worden gezegd; pas wanneer dit duidelijk is, krijgt Fancy betekenis.

Om een antwoord te kunnen geven op de vraag hoe de functie van Fancy verschilt in betogende passages en fictie in de *Minnebrieven* en de *Ideën*, wordt er in dit onderzoek zowel naar de formulering als het verhaal gekeken, omdat niet alleen de stilistische karakterisering van belang is, maar ook de betekenisgeving. Dit leidt tot de volgende twee deelvragen.

1. *Hoe wordt Fancy gekarakteriseerd in de formulering?*
2. *Welke betekenis wordt er in het verhaal aan Fancy gegeven?*

Hermans & Vervaeck maken onderscheid tussen drie soorten karakterisering: direct (waarbij karaktertrekken expliciet worden vermeld), indirect (waarbij karaktertrekken worden geïmpliceerd door bijvoorbeeld acties, kleding en omgeving) en met behulp van een analogie

¹⁸ Mieke Bal, "Characters," in *Narratology* (Toronto: University of Toronto Press, 2017), 104.

¹⁹ Bernamí García, "Around the function of the character in literary fiction," in *452ºF. Revista de Teoría de la literatura y Literatura Comparada*, 2015, 189.

²⁰ Fotis Jannidis, "Character," in *Handbook of narratology* (Berlijn, Boston: De Gruyter, 2014), 37-40.

²¹ Gérard Genette, *Narrative discourse: an essay in method* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980), 27; Luc Herman & Bart Vervaeck, "Het structuralisme," in *Vertelduivels: Handboek verhaalanalyse* (Nijmegen: Vantilt, 2005), 47-48.

²² Jannidis, "Character," in *Handbook of narratology*, 31.

(waarbij een personage iets symboliseert).²³ De eerste soort gaat over een lijst karaktereigenschappen, terwijl de laatste twee meer van toepassing zijn op betekenisgeving.

Bij de eerste deelvraag zal er in worden gegaan op het eerder genoemde formulering-geedeelte van de tekst. Er zal gekeken worden naar de karaktertrekken die Fancy expliciet worden toegewezen, om te achterhalen hoe Fancy wordt gedefinieerd. In het kader van Hermans & Vervaeck wordt hier dus de directe karakterisering onderzocht. Hoewel in het vooronderzoek alleen eigenschappen naar voren kwamen die gelinkt waren aan de naam 'Fancy', zullen er bij een narratieve analyse ook karakterisering op een andere manier aan het licht komen, bijvoorbeeld door eigenschappen die ze zichzelf toebedeelt.

Bij de tweede deelvraag wordt er gekeken naar het verhaal. Er wordt inhoudelijk gekeken naar het discours rondom Fancy, hoe er over haar gesproken wordt en waar zij opduikt. In dit gedeelte staat de indirecte karakterisering centraal. Op deze manier wordt er getracht een betekenis aan Fancy te geven of deze te achterhalen.

Waar de voorgaande literatuur zich vooral baseert op een combinatie van autobiografische teksten, anekdotes en andere elementen die buiten de tekst vallen en dit versterkt met *close reading*, zal dit onderzoek alleen gebruikmaken van *close reading*, om zo louter aan de hand van tekstelementen iets te kunnen zeggen over Fancy. Daarnaast worden er narratieve analyses uitgevoerd. Deze narratieve analyses zullen bestaan uit objectieve constatering, bijvoorbeeld over de karakterisering van Fancy. Deze constatering worden dan door middel van een *close reading* geïnterpreteerd, waardoor de betekenisgeving en functie van Fancy aan het licht komt. Wanneer er bijvoorbeeld door het vooronderzoek of door de narratieve analyse aannames kunnen worden gemaakt, zal worden getracht deze door *close reading* te ondersteunen.

²³ Luc Herman & Bart Vervaeck, "Het structuralisme" in *Vertelduivels: Handboek verhaalanalyse* (Nijmegen: Van-tilt, 2005), 72-73.

5. Analyse

5.1 Karakterisering van Fancy

5.1.1 Karakterisering in de *Minnebrieven*

Er wordt in de *Minnebrieven* op tekstniveau veel over Fancy gezegd. Hoewel de karaktertrekken niet direct door een alwetende verteller worden toegewezen, krijgt ze wel degelijk eigenschappen en bepaalde waardes toebedeeld.

Max Havelaar en Multatuli lijken in veel opzichten op elkaar. Ze waren allebei assistent-resident van Lebak en zijn allebei naar Nederland teruggekeerd om te schrijven. Toch kan er niet gezegd worden dat Max en Multatuli dezelfde persoon zijn en dus zijn de uitspraken van Max niet per se van Multatuli. Desondanks is het interessant om de gelijkenis tussen Max en Multatuli in het achterhoofd te houden.

Wanneer we Fancy voor het eerst tegenkomen zegt Max dat “zij in een koffer te Laeken [ligt]”.²⁴ Hier lijkt ze nog een object, maar al snel verandert ze in een persoon die op de Leliegracht woont en volgens Max aan hem vraagt of “zij mij mag liefhebben”.²⁵ Even later is Fancy ineens zijn vrouw, aan wie hij “wat ik weet, begrijp, gevoel, droom” en zelfs zijn ziel geeft.²⁶ Hier lijken twee gedaantes van Fancy door elkaar heen te lopen. Aan de ene kant is zij iets tastbaars, een vrouw, die brieven kan schrijven, maar aan de andere kant is ze een eenheid aan wie Max alleen maar ontastbare dingen geeft. Ook aan het einde van de roman zegt hij dat hij Fancy vaker heeft gezien, “maar altijd anders”.²⁷ Fancy lijkt dus niet maar één vorm te hebben.

Wanneer Max aan haar schrijft, noemt hij haar ‘lief’²⁸ en in zijn eerste brief vraagt hij zich af wat en wie Fancy precies is: “Zijt gij de glorie of de deugd, of de wellust of 't genie? Zijt gij de onsterfelijkheid, de rust, de geschiedenis, de toekomst, een Engel, een daemon of een spook? [...] Moet ik u zoeken in de wolken, of in de straten eener stad?”²⁹ Max weet hier zelf ook niet of Fancy tastbaar is of niet.

²⁴ Multatuli, *Minnebrieven* (Amsterdam: L.J. Veen, 1992), 4.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid., 8.

²⁷ Ibid., 181.

²⁸ Ibid., 14; 19.

²⁹ Ibid., 19.

Over zichzelf in een brief aan Max zegt ze dat ze weinig heeft en weinig weet, maar “tóch, ik heb geest, hart en wil”.³⁰ Waar Max van haar iets hoogs en ontastbaars maakt, geeft Fancy hier zelf het tegenovergestelde beeld.

Dit tweezijdige beeld houdt de hele roman stand. Fancy noemt zichzelf een ‘meisje’ en vraagt Max of hij haar het een en ander wil leren. Ze draagt hem op zijn brieven niet aan de menselijkheid, maar aan haar te richten, omdat zij ‘adresselijk’ is.³¹ Ze zegt dat ze brave ouders heeft, dat ze bang is dat haar katje boos op haar wordt omdat ze het heeft geknepen, maar bovenal legt ze de nadruk op het feit dat ze ‘maar een meisje’ is en zich “onlief, onbelangrijk en volstrekt niet poëtisch” voelt.³² Hiermee geeft ze actief het tegenbeeld van Max’ idee dat ze het “middenpunt van de aarde”³³ is. Tine spreekt Fancy aan met de term “toovergodin”³⁴ en schrijft in een brief aan Max dat Fancy erbij was toen de aarde gemeten werd en dat ze alles heeft bijgewoond wat er gebeurd is.³⁵ Tine geeft hier aan Fancy net als Max een bijna goddelijke status.

Wanneer Max overgaat op het betogende schrijven en als het ware zijn functie als ambtenaar inneemt, verdwijnt Fancy. Hoewel een personage dat niet voorkomt moeilijk te analyseren is, zegt haar afwezigheid op zichzelf al veel. Ze wordt hier echter niet direct gekarakteriseerd. Daarom zal hier dieper worden ingegaan bij de bespreking van de betekenis van Fancy in de *Minnebrieven*.

In de *Minnebrieven* is Fancy’s karakterisering dubbelzinnig. Aan de ene kant wordt ze gekarakteriseerd als ontastbaar, alwetend, bijna goddelijk, en aan de andere kant als een simpel, klein meisje, dat weinig heeft en weinig weet. Hoe er door wie over haar gepraat wordt en waar zij zich in de context van het verhaal bevindt zal meer duidelijkheid geven over deze tweezijdige karakterisering. Hier wordt dieper op ingegaan bij de deelvraag over de betekenis van Fancy.

³⁰ Ibid., 22.

³¹ Ibid., 26-28.

³² Ibid., 60-61.

³³ Ibid., 19.

³⁴ Ibid., 69.

³⁵ Ibid., 54.

5.1.2 Karakterisering in de *Ideën*

In tegenstelling tot de *Minnebrieven*, komt Fancy in de *Ideën* zowel in betogende passages als fictie voor. Voor het overzicht zal de karakterisering van Fancy in betogende passages en fictie apart geanalyseerd worden. Onder betoog in de *Ideën* worden de delen verstaan waarin Multatuli buiten de verhaalwereld treedt en zich zonder verzinsels en fictieve verhalen mengt in het publieke debat, bijvoorbeeld wanneer hij ingaat op een tekst van Thorbecke of een onwettig kind. Fancy komt in de *Minnebrieven* niet in de betogende passages voor. Dit maakt haar verschijning in betogende passages in de *Ideën* extra interessant. De vraag is dan ook hoe ze in de *Ideën* in betogende passages en fictie wordt gekarakteriseerd.

Net als in de *Minnebrieven* krijgt Fancy in de *Ideën* een duidelijke directe karakterisering toebedeeld. In het werk, dat uit iets minder dan 900.000 woorden bestaat, komt de naam 'Fancy' 115 keer voor. In totaal verschijnt ze 25 keer in betogende passages. Hoewel ze dus maar beperkt gekarakteriseerd kan worden, wordt ze wel degelijk gekarakteriseerd.

5.1.2.1 Betoog

Fancy duikt voor het eerst op in betogende passages tegen het einde van de eerste bundel.³⁶ Er wordt hier over haar gepraat als een 'verschijning', een verlangen, waarover even later wordt gezegd dat deze indrukken alleen bestaan in het gemoed, niet in de werkelijkheid. Hier lijkt Fancy als een creatie van de geest te worden gekarakteriseerd, als een gevoel.

In een betoog aan het begin van de tweede bundel wil Multatuli een vrouw opvrolijken "met bloemen uit den tuin myner heerlyke Fancy".³⁷ In tegenstelling tot de eerdere karakterisering, is Fancy hier ineens een persoon die in de echte wereld lijkt te bestaan; ze heeft zelfs een eigen tuin. Ook later in deze bundel spreekt hij over Fancy alsof ze bestaat, want hij zegt: "Wat er voorvalt tusschen my en *fancy*, behoort *my*".³⁸

Wanneer Multatuli echter commentaar geeft op de Wouter-geschiedenis, stelt hij de hemelse Fancy tegenover de ordinaire Femke.³⁹ Waar Femke maar een normaal meisje is, is Fancy hier iets groters. Ook wordt Fancy in de tweede bundel in hetzelfde rijtje genoemd als Eva (van Adam), Gretchen (de liefde van Faust) en abstracte begrippen, zoals kennis en

³⁶ Multatuli, *Ideën I* (Amsterdam: G.L. Funke, 1879), 365-366.

³⁷ Multatuli, *Ideën II* (Amsterdam: G.L. Funke, 1880), 4.

³⁸ *Ibid.*, 296.

³⁹ Multatuli, *Ideën II*, 245.

liefde.⁴⁰ Fancy wordt hier niet per se direct gekarakteriseerd, maar wel geassocieerd met deze personages en begrippen.

Fancy's sterkste karakterisering in betogende passages komt voor in de zesde bundel, wanneer Multatuli even uit de verhaalwereld stapt om commentaar te geven op Fancy. Ze wordt hier letterlijk een geest genoemd.⁴¹ Een paar regels verder is ze "de groote, de ryke, de machtige, de majestueuze. Zy is de Natuur die alles in voorraad heeft, en ryker wordt, al gevende".⁴²

Hoewel er over Fancy in betogende passages soms als een bestaand persoon wordt gesproken, worden haar over het algemeen geestelijke, ontastbare en bijna goddelijke eigenschappen toebedeeld.

5.1.2.2 Fictie

In de fictie van de *Ideën* gebeurt dit ook, maar net iets anders. Haar allereerste verschijning is halverwege de eerste bundel, waar ze eerst een persoon lijkt die Multatuli dingen toefluistert, maar waar ze vervolgens wordt gekarakteriseerd als de natuur.⁴³ In haar volgende twee verschijningen zegt ze hem sprookjes en verhalen voor, die hij vervolgens opschrijft.⁴⁴

Haar eerstvolgende verschijning is in de Wouter-geschiedenis. Ze is hier een samensmelting van twee molens, ze heeft vleugels en neemt de kleine Wouter mee.⁴⁵ Fancy komt voor in Wouters dromen, een paar pagina's later vertelt ze hem geschiedenissen en wéér even later is ze een hofdame van Wouters moeder.⁴⁶

Fancy's gedaanten lopen vooralsnog door elkaar heen. Dan lijkt ze een persoon te zijn, die daadwerkelijk rondloopt op aarde, en vervolgens is ze een geest, een droomgestalte. Een passage die dit contrast goed illustreert, is wanneer Multatuli een verhaal vertelt over een wandeling met Fancy.⁴⁷ Eerst is zij hemzelf, zou er niets van hem overblijven zonder Fancy en kan ze niet vergaan. Ze wordt dus gekarakteriseerd als zowel iets onsterfelijks als een onderdeel

⁴⁰ Ibid., 248.

⁴¹ Multatuli, *Ideën VI* (Amsterdam: G.L. Funke, 1878), 147.

⁴² Multatuli, *Ideën VI*, 148.

⁴³ Multatuli, *Ideën I* (Amsterdam: G.L. Funke, 1879), 136-137.

⁴⁴ Multatuli, *Ideën I*, 148; 233.

⁴⁵ Ibid., 270-271.

⁴⁶ Ibid., 312; 329.

⁴⁷ Multatuli, *Ideën II*, 293-294.

van hemzelf. Even later kussen ze en zegt Fancy dat ze heeft “geademd, geloopt, gespeeld”.⁴⁸ Deze aardse karakterisering is precies het tegenovergestelde van hoe ze enkele regels eerder werd gekarakteriseerd.

Kortom, Fancy’s karakterisering in betogende passages en fictie in de *Ideën* is opmerkelijk. Haar karakterisering lijkt in betogende passages vrij eenduidig te zijn: hoewel ze af en toe aardse kenmerken krijgt en het lijkt alsof ze fysieke gedaante krijgt in de wereld van de personages, wordt ze grotendeels gekarakteriseerd als een geest. In fictie gebeurt dit niet. Hier wordt ze vooral gekarakteriseerd via beschrijvingen van haar *vorm* en *gedaante*, in plaats van via karaktereigenschappen. Deze karakterisering is tweezijdig: soms lijkt ze een aardse persoon te zijn en soms is ze iets hogers, een geest, een god. Wat voor betekenis krijgt Fancy hierdoor? Hier wordt bij de volgende deelvraag een antwoord op gegeven.

5.2 Betekenis van Fancy

5.2.1 Betekenis in de *Minnebrieven*

Fancy’s karakterisering in de *Minnebrieven* is tweezijdig. Waar ze soms wordt gekarakteriseerd als ontastbaar, alwetend en bijna goddelijk, wordt ze ook gekarakteriseerd als ‘maar een meisje’. Welke betekenis wordt er aan Fancy en deze karakterisering gegeven in het verhaal? In dit gedeelte zal deze vraag beantwoord proberen te worden door een *close reading* van de context en het discours rondom Fancy. Bij deze deelvraag wordt er ook ingegaan op het ontbreken van Fancy in het ‘betogende’ gedeelte van de tekst.

Na de proloog opent de roman met een brief van Max aan Fancy, waarin hij haar goddelijke karakteristieken toeschrijft. In de brieven die volgen vertelt Fancy hem dat zij ‘maar een meisje’ is, dat ze het lot om als twintig jaar meisje onder het opzicht van een man te zijn vervloekt en vraagt ze aan Max of hij haar iets wil leren, omdat ze zo weinig weet.⁴⁹ Vervolgens gelooft Max dat ze een meisje is, al betwijfelt hij nog wel of hij haar iets kan leren, aangezien hij zelf zegt niks te weten.⁵⁰

⁴⁸ Ibid., 294.

⁴⁹ Multatuli, *Minnebrieven*, 25-28.

⁵⁰ Ibid., 29.

Desondanks gaat hij in een lange brief aan Fancy over op negen geschiedenissen van gezag, waarin verschillende verhalen worden beschreven waarin iemand wordt uitgebuit.⁵¹ Deze geschiedenissen hebben allemaal iets weg van het gezag van de Nederlander over de Javaan. Reeds in de proloog zegt de verteller dat het een korte geschiedenis zou worden als hij alleen waarheid zou vertellen: “De Javaan wordt mishandeld. Ik zal daaraan een eind maken”.⁵² Het is belangrijk dat deze geschiedenissen voorkomen in een brief aan Fancy. Het blijkt dat, wanneer Max een arm meisje iets moet leren, hij automatisch overschakelt op geschiedenissen over gezag, die veel weghebben van de situatie in Nederlands-Indië.

Vervolgens stuurt Fancy een brief waarin ze vertelt hoe troosteloos ze de geschiedenissen vond en vraagt om iets met meer liefde. Dit weigert Max, omdat hij vindt dat liefde pas iets waard is als er kennis is.⁵³ Even later begint hij weer te twijfelen aan haar gedaante. Hij vraagt zich af of ze eigenlijk wel bestaat of dat ze een fee is die hem in staat stelt “tot het verrigten van den arbeid dien ikzelf mij heb opgelegd”.⁵⁴ Hier vraagt hij zich al af of ze wellicht een muze is. Dit zorgt ervoor dat het vermoeden ontstaat dat de gedaante van Fancy misschien niet zo simpel is als het lijkt, het zorgt ervoor dat we gaan nadenken over haar verschijningsvorm.

Max vraagt of hij haar met eigen ogen mag zien en vraagt aan Tine wie Fancy is. Zij vertelt hem de waarheid; dat Fancy erbij was toen de aarde werd gemeten, dat ze de psalmen heeft geschreven en dat ze dus het alwetend, ontastbare wezen is, waarvan Max reeds het vermoeden had.⁵⁵ Even later stuurt Fancy een kwade brief aan Tine, waarin ze haar zegt dat Tine haar nooit meer aan Max mag verklappen. Ze zegt dat hij dom moet blijven en haar als een simpel meisje moet blijven zien, anders “schrijft hij te wolkerig, en ik wil dat zijne brieven worden begrepen ook door de meisjes, die niet wonen in de wolken”.⁵⁶ In deze brief lijkt ze voor het eerst haar daadwerkelijke zelf te laten zien en blijkt dat alles wat ze eerder over zichzelf heeft gezegd een leugen te zijn, om Max meer concreet te laten schrijven. Fancy schrijft nog wel een brief aan Max, waarin ze vraagt om zijn hulp, maar hierop reageert hij niet meer;⁵⁷ de brief van Tine lijkt Fancy uit zijn hoofd te hebben gedreven.

⁵¹ Ibid., 32-46.

⁵² Ibid., 13.

⁵³ Ibid., 46-48.

⁵⁴ Ibid., 53.

⁵⁵ Ibid., 53-56.

⁵⁶ Ibid., 62.

⁵⁷ Ibid., 63-64.

Bijna zeventig pagina's lang komt Fancy niet voor. Max krijgt brieven van vaders, moeders, ooms en de familie Kappelman, waarna hij in zijn brieven aan Tine overgaat op zaken in zijn werkelijkheid. Hij schrijft onder andere over het geldgebrek van zijn familie, over brieven die hij schrijft aan ministers, over stukken die Multatuli schrijft en over een brief aan de kiezers van Nederland.⁵⁸ Max gaat hier dus over op materiële zaken: geld, politiek en de mishandeling van de Javaan. Hij wordt hier als het ware de ambtenaar die naar de werkelijkheid buiten de verhaalwereld verwijst. Hij schrijft zelfs aan Tine dat mensen hem misschien gaan verwarren met de schrijver Multatuli, die schrijft voor de kost, iets wat Max nooit zou doen.⁵⁹

Het valt op dat Fancy in deze gedeelten ontbreekt. Max spreekt niet over haar en Fancy laat ook niet van zich horen. Wel roept Tine haar constant. Ze maakt zich zorgen om de gesteldheid van Max en smeekt Fancy hem te hulp te schieten.⁶⁰ Tine lijkt ervan overtuigd dat Max in zijn rol als ambtenaar zal bezwijken. Ze merkt dat hij het zwaar heeft en gelooft dat Fancy hem kan helpen.

Fancy laat echter pas op pagina 131 weer kort van zich horen, in een brief waarin ze reageert op Tine's smeekbedes. Ze zegt dat ze op Aldebaran is, een ster, "waar men geen brieven schrijft aan Kiezers en Ministers...".⁶¹ Ze zegt dat ze terug zal keren als Max zich betert. Fancy lijkt Max' rol als ambtenaar af te keuren. In een brief aan Tine schrijft Max dat hij zich beter voelt. Vervolgens gaat hij in een brief aan Tine van meer dan veertig pagina's op in zijn rol als ambtenaar. Hij legt haar een brief aan de kiezers van Nederland voor en haalt vier concrete bewijzen van de mishandeling van de Javaan aan.⁶² Ook hier komt Fancy de hele tijd niet in voor.

Na het eindigen van het betoog smeekt Tine Fancy weer om terug te komen. Even later, in een brief van Max aan Tine keert ze terug en vraagt hij of ze Fancy kent.⁶³ Aan het eind van deze brief is er bijna geen touw meer vast te knopen aan wat hij zegt; alles loopt onsamenvattend door elkaar heen. Hierop beveelt Tine Fancy terug te keren. Fancy antwoordt en zegt dat ze

⁵⁸ Ibid., 69-114.

⁵⁹ Ibid., 102.

⁶⁰ Ibid., 76; 96; 114-115; 130-131.

⁶¹ Ibid., 131.

⁶² Ibid., 131-173.

⁶³ Ibid., 174-176.

zich geen zorgen moet maken, dat Max taai is en dat hij “aan ’t kruis niet zwijgend sterven [zal]”.⁶⁴ Meteen daarna schrijft Max aan Tine dat hij vrolijk is en dat hij zich weer beter voelt.

De ambtenaar verdwijnt en de romanticus keert terug: hij vertelt Tine dat hij verliefd was en vertelt over zijn eerste ontmoeting met Fancy. Hij zegt dat hij haar sindsdien vaak heeft gezien, maar altijd in een andere vorm. Desondanks veranderde nooit haar belofte: “Thans de wil, later de kracht en in ’t eind de overwinning”.⁶⁵ Hij vertelt Tine over een meisje dat hij ontmoette, een meisje dat scheen te lijden. Nu pas realiseert hij zich dat dit meisje eigenlijk Fancy was en schaamt hij zich: “Wat zal ze zich vermaakt hebben met de pedanterie waarmee ik haar wat leren wilde, en met de verwaandheid die mij drong haar verlossing te beloven uit haar naauw huis”.⁶⁶

Max heeft nu dus door dat Fancy zich simpelweg voordeed als klein meisje, omdat ook Fancy weet dat Max “alles liefhe[eft] wat lijdt”.⁶⁷ Wanneer Max belooft dat hij Fancy zal verlossen, roept zij kwaad dat *zij* niet het mishandelde kind is dat verlossing nodig heeft en dat voor haar het heelal open ligt als een opengeslagen boek. Ze wijst naar de kaart van Nederlands-Indië: “Ziedaar het stiefkind dat behoefte voelt aan ruimte, aan vrijheid, aan beweging”.⁶⁸ Ook hier komt dus de kern van de roman weer naar voren, namelijk dat de Javaan mishandelt wordt en dat Max/Multatuli daar een einde aan zal maken. In de laatste brief aan Tine zegt Max dat zijn hart niet meer leeg is, dat hij alles snapt. Fancy heeft hem de kracht gegeven; hij zal overwinnen.⁶⁹

Welke betekenis wordt er aan Fancy in de *Minnebrieven* gegeven? Uit haar karakterisering en de bovenstaande analyse blijkt dat Fancy een soort geest is, die verschillende gedaantes aan kan nemen. Dit zorgt ervoor dat ze niet eenduidig te typeren is en dat haar betekenis niet vastligt: de ene gedaante is niet van meer of minder belang dan de andere. In de vorm van een lijdend meisje wakkert ze Max’ gevoel voor onrecht aan, zorgt ze ervoor dat hij aan het schrijven raakt en dat hij gericht en concreet kan schrijven. Ze geeft hem in verschillende vormen de kracht om te strijden tegen de mishandeling van de Javaan. In de *Minnebrieven* krijgt

⁶⁴ Ibid., 177-178.

⁶⁵ Ibid., 178-181.

⁶⁶ Ibid., 181-182.

⁶⁷ Ibid., 181.

⁶⁸ Ibid., 183.

⁶⁹ Ibid., 188.

Fancy dus betekenis als meisje, als geest, als muze, als kracht die ervoor zorgt dat Max gericht schrijft en dat hij zal strijden tegen het onrecht dat de Javaan wordt aangedaan.

5.2.2 Betekenis in de *Ideën*

Waar Fancy's karakterisering in de *Ideën* aan de ene kant in betogende passages vrij eenduidig is, namelijk die van een geest, gevoel en verlangen, is haar karakterisering aan de andere kant in fictie nogal dubbelzinnig. Soms lijkt ze een aardse vorm aan te nemen en soms lijkt ze de geest te zijn die in de betogende passages wordt omschreven. Wat voor betekenis wordt hieraan gegeven? In dit gedeelte wordt deze deelvraag beantwoord.

In tegenstelling tot de deelvraag over karakterisering in de *Ideën*, zal betoog en fictie hier niet apart geanalyseerd worden, maar chronologisch, op volgorde van haar verschijningen. Dit is gedaan omdat betogende teksten en fictie door elkaar lopen en omdat de organisatie van verhaalelementen belangrijk is voor het 'verhaal' en dus invloed kan hebben op de betekenis van Fancy.

Omdat de *Ideën* zo'n omvangrijk werk is en Fancy relatief weinig voorkomt, zal er bij het bepalen van de context alleen gekeken worden naar de *directe* context (binnen het idee zelf) om zo niet verloren te raken in het werk. Aangezien de *Ideën* niet één verhaal is en werd uitgegeven als een soort tijdschrift, is er niet echt over het werk te spreken als een *roman*. Daardoor wordt de rol van *verteller* ook geproblematiseerd. Voor het gemak zal de verteller in de *Ideën* worden aangeduid als Multatuli.

We komen Fancy voor het eerst tegen wanneer Multatuli in een dialoog vertelt waarom hij zo mooi schrijft. Dit komt, zo zegt hij, doordat hij opschrijft wat Fancy hem vertelt.⁷⁰ Ook bij de twee eerstvolgende verschijningen is Fancy degene die Multatuli de verhalen voorzegt.⁷¹ Dit beeld, van Fancy die de verhalen verzint, komt in het hele werk terug. Ook in de zesde bundel is het Fancy die dingen in deze verhaalwereld teweegbrengt. Zo zorgt zij er bijvoorbeeld voor dat Wouter zijn jas aan krijgt.⁷² Op deze manier wordt ze dus constant geassocieerd met een verhaalwereld.

⁷⁰ Multatuli, *Ideën I*, 136-137.

⁷¹ *Ibid.*, 148; 233.

⁷² Multatuli, *Ideën VI*, 178.

Vervolgens verschijnt Fancy in de eerste bundel vrijwel alleen nog maar in de Wouter-geschiedenis. Tijdens Wouters eerste aanraking met Fancy heeft ze vleugels en voert zij hem mee.⁷³ Waarnaartoe precies, is niet duidelijk. Wel wordt er gezegd dat er vreemde zaken met hem gebeurd zijn sinds het voorval met Fancy en dat hij over haar droomt.⁷⁴

Even later wordt Fancy geportretteerd als een vrouw met wie Wouter kan praten. Ze maakt hem wijs dat hij een prins is, dat een ster zijn zusje is, dat hij al miljoenen jaren leeft en in dit leven een mens is gemaakt. Ze waarschuwt hem dan ook dat hij zich daarom als een mens moet gedragen.⁷⁵ Tot nu toe is Fancy voornamelijk een persoon, die verhalen voorzegt en Wouter in aanraking brengt met een hogere wereld.

De enige keer dat we Fancy in de eerste bundel in betogende passages tegenkomen, is interessant. In idee 443 wordt ze eerst als een “verschijning” gekarakteriseerd, als een gevoel en verlangen. Aan het einde van ditzelfde idee wordt er echter een klein verhaaltje verteld en is ze ineens een persoon, die kan bedriegen.⁷⁶ Hier is ze in betogende passages een geest, maar in fictie een persoon. Dit is enigszins tegenstrijdig. Op deze manier lijkt Fancy als een soort chiasme de link tussen betoog en fictie, tussen hemel en aarde te leggen. Dit gebeurt ook in de zesde bundel, wanneer “de hoogheid van Fancy 't rangverschil tusschen pater's onderbroeken en den melkweg [versmaadde], [...] zy die gewoon was alles naakt te zien, paters en Mensheid”.⁷⁷ Het vervallen van de grenzen tussen betoog en fictie, het aardse en het hoge, lijkt dus een terugkerend thema te zijn.

Ook in de tweede bundel komt Fancy voornamelijk in fictie voor. Zo zegt Multatuli in idee 492 dat hij “met Fancy op 'n bank buiten Haarlem [zat]”,⁷⁸ als een aankondiging dat hij een verhaaltje gaat vertellen. Ook wordt ze aangehaald in een verhaal waarin Multatuli zegt dat Fancy zich niet leent voor het interpreteren van de “poëzie der waarheid” als de “grofheid van de leugen”.⁷⁹ In dit verhaal, dat geschreven lijkt te zijn om een punt te maken, wordt Fancy zowel met poëzie als waarheid geassocieerd. Ook hier is er weer sprake van de chiastische link tussen poëzie (het hemelse) en de waarheid (het aardse).

⁷³ Ibid., *Ideën I*, 271.

⁷⁴ Ibid., 308, 312.

⁷⁵ Ibid., 329-330.

⁷⁶ Ibid., 365-366.

⁷⁷ Multatuli, *Ideën VI*, 97.

⁷⁸ Multatuli, *Ideën II*, 198.

⁷⁹ Ibid., 203-204.

Een ander interessant gegeven in de tweede bundel is Wouters verwarring van Fancy en Femke.⁸⁰ Wanneer hij Femke ziet, is hij er even van overtuigd dat ze Fancy is en even later roept hij tegen haar: “O Fancy... Fancy... sterven voor u... sterven met zulk een kus op de lippen”.⁸¹ Het kan hier zowel het geval zijn dat hij Fancy in Femke ziet en daarom verliefd wordt, of dat hij simpelweg verliefd wordt op Femke en dáárom juist Fancy in haar ziet. In beide gevallen wordt ‘liefde’ hier gekoppeld aan Fancy, wederom door een link (Wouters verwarring) tussen werkelijkheid (Femke) en droomwereld (Fancy).

In bundels drie en vier komt Fancy weinig voor. In de vijfde bundel is ze zelfs compleet afwezig. In de derde bundel wordt ze één keer in een betogende passage aangehaald, wanneer er wordt gesproken over inspiratie, gloed en genie.⁸² Ze wordt hier geassocieerd met abstracte begrippen. In de vierde bundel komt ze twee keer voor. Eén keer in het kader van het toneelstuk *Vorstenschool*⁸³ en één keer in een brief van een student aan Multatuli. Het lijkt dus zo te zijn dat Fancy vrijwel altijd wordt geassocieerd met iets abstracts of met een verhaalwereld, wanneer ze in betogende passages wordt aangehaald.

In de zesde bundel komt Fancy vaak voor; bijna de helft van haar verschijningen zit in deze bundel. Vrijwel al deze verschijningen vallen binnen het kader van de Wouter-geschiedenis. In het begin van de bundel wordt er in betogend commentaar op de geschiedenis gezegd dat de verschijning van Fancy Wouter had aangestoken met “onmetelykheid” en dat hij onbewust “den indruk van ’t verhevene [onderging]”. Fancy zorgde bij hem voor een oneindige reeks middelen en wegen om in te slaan.⁸⁴ Fancy zit hier dus als het ware in Wouters hoofd en laat hem de weg zien die hij moet bewandelen.

Ook de ideeën 1139 tot en met 1143 zijn interessant.⁸⁵ Aan het eind van idee 1139 wordt in betogend commentaar op het verhaal duidelijk dat Fancy “weeft den draad tot doek, waarop zy, eindloos voortbordurend, den loop van al wat is, te aanschouwen geeft.” Hier lijkt ze betekenis te krijgen als alwetend wezen, dat de waarheid aan het licht brengt. In de fictie in idee 1140 roept Wouter hopeloos om Fancy wanneer juffrouw Laps het met hem heeft over

⁸⁰ Ibid., 211.

⁸¹ Ibid., 214.

⁸² Multatuli, *Ideën III* (Amsterdam: G.L. Funke, 1876), 68.

⁸³ Multatuli, *Ideën IV* (Amsterdam: G.L. Funke, 1877) 6.

⁸⁴ Multatuli, *Ideën VI*, 9.

⁸⁵ Ibid., 138-155.

aardse en ‘foute’ dingen, zoals roken, drinken en vrijen. Wanneer Fancy niks doet, geraakt Multatuli in een betoog over haar, waaruit duidelijk wordt dat ze niet versted staat van de door juffrouw Laps aangekaarte onderwerpen. Ze keurt Wouters schaamte af. Wanneer Wouter in fictie dan toch aan de drank gaat en de ‘aardsheid’ omarmt, juicht Fancy dit toe.

Aan het begin van 1143 zegt Multatuli in betogende passages dat niemand Fancy’s gedrag mag afkeuren, want “het lage bestáát. Wie 't loochent, liegt even misdadig als de miskenner van 't hoogere, van 't goede, want zonder laagheid is er geen hoogte denkbaar”.⁸⁶ Later in de bundel wordt gezegd dat het Fancy’s doel is om Wouter op te voeden tot mens.⁸⁷ Fancy lijkt Wouter dus, door hem in bepaalde situaties te brengen, iets te leren. Dit wordt ook duidelijk aan het begin van de laatste bundel.

“Fancy had gelyk! Hy moest leeren dat er in onze kleine wereld heel iets anders dan ridders, roovers en reuzen te bestryden valt. [...] Wouter moest zich leeren verdedigen tegen 't kleine. [...] Maar te-gelyker-tyd was hem opgedragen het groote in 't oog te houden... rein te blyven by aanraking met vuil... [...] Thema van dezen bundel, en in zekeren zin van de geheele Wouter-geschiedenis: [e]en parelduiker vreest den modder niet.”⁸⁸

Hierin schuilt de kern van Fancy’s betekenis in de *Ideën*. Haar duidelijke karakterisering helpt de lezer bij het interpreteren van haar vormen in fictie. De lezer ziet in dat Fancy verschillende vormen aanneemt om Wouter en de lezer een les te leren: het lage en het hoge, het aardse en het hemelse, de poëzie en de waarheid, het bestaat allemaal. Het vult elkaar aan en kan niet los van elkaar gezien worden. Het ene is nodig om het andere te begrijpen.

Daarnaast is het feit dat ze zowel in fictie als betogende teksten verschijnt perfect om deze les sterker over te laten komen: betogende tekst en fictie loopt in elkaar over; er is geen duidelijke scheidingslijn. Toch wordt ze altijd geassocieerd met abstracte elementen en de verhaalwereld; Fancy is degene die de verhalen ‘verzint’ en ze Multatuli toefluistert, zodat hij ze op kan schrijven. Ze komt niet voor in de pure non-fictie. In de *Ideën* krijgt Fancy dus geen eenduidige betekenis, maar dit lijkt juist het punt te zijn. Ze krijgt als het ware de link tussen realiteit en fantasie, tussen het hoge en het lage als betekenis.

⁸⁶ Ibid., 153.

⁸⁷ Ibid., 217.

⁸⁸ Multatuli, *Ideën VII* (Amsterdam: G.L. Funke, 1879), 17.

6. Besluit

In dit onderzoek is er een antwoord geprobeerd te geven op de vraag: hoe verschilt de functie van Fancy in betogende passages en fictie in Multatuli's *Minnebrieven* en *Ideën*? Om deze vraag te beantwoorden is er gekeken naar haar karakterisering en haar betekenis in zowel betogende tekst als fictie in beide werken. Uit de deelvraag over haar karakterisering bleek dat Fancy in beide werken niet eenduidig wordt gekarakteriseerd. In de *Minnebrieven* wordt ze dubbel gekarakteriseerd doordat anderen haar zien als alwetend en goddelijk en ze zichzelf omschrijft als een klein meisje. Verder ontbreekt Fancy hier in de betogende passages. De dubbele karakterisering in de *Ideën* uit zich vooral in de fictie: waar ze in betogende passages vooral wordt gezien als geest en verlangen, lopen de vormen in de fictie door elkaar heen. Soms is ze een persoon, soms een geest. In dit geval wordt ze altijd door anderen gekarakteriseerd.

Bij het analyseren van haar betekenis werd de oorsprong van deze dubbele karakterisering duidelijk. In de *Minnebrieven* krijgt Fancy voornamelijk betekenis als geest die verandert in een meisje, om zo het gevoel voor onrecht bij Max aan te wakkeren en hem zo aan het strijden te krijgen tegen de mishandeling van de Javaan en zijn schrijven hiervoor te gebruiken. Fancy zorgt als het ware voor de versmelting van de ambtenaar en de schrijver.

Ook in de *Ideën* krijgen haar meerdere vormen betekenis. De les die ze Wouter en de lezer probeert te leren is dat het hoge en het lage elkaar aanvult, dat het een niks is zonder het andere. Haar meerdere vormen en verschijningen in zowel betogende tekst als fictie zijn dus de link tussen dit hoge en het lage, het is de versmelting van betoog en fictie, van aarde en hemel.

Dus, hoe verschilt de functie van Fancy in betogende passages en fictie in Multatuli's *Minnebrieven* en *Ideën*? Uit de bovenstaande analyse blijkt dat haar betekenis, haar 'boodschap' in beide werken ongeveer hetzelfde lijkt te zijn: ze is het hoge dat zich mengt met het lage, ze is de "parelduiker in de modder", om zo Max, Wouter en de lezer te leren dat zij ook parelduikers moeten zijn die modder niet vrezen. In de *Minnebrieven* bezwijkt Max zonder het hoge en lijkt hij zijn grip op de werkelijkheid te verliezen als Fancy verdwijnt. Wanneer ze zich voor doet als een laag meisje wordt hij weer sterk: zijn omarming van de hoge Fancy als laag meisje zorgt ervoor dat hij sterk wordt.

In de *Ideën* zien we de versmelting van de ambtenaar en de schrijver uit de *Minnebrieven*, maar dan in een andere vorm: Fancy's vormen lopen in fictie door elkaar heen (maar door haar duidelijke karakterisering in betogende passages weten we hoe we haar moeten lezen) en ze komt zowel voor in betogende passages als fictie, maar ze wordt altijd geassocieerd met abstractie en de verhaalwereld. Hierin schuilt ook meteen Fancy's verschil in betogende passages en fictie in beide werken. Hoewel Fancy in beide werken niet in de non-fictie voorkomt, verschijnt Fancy in de *Ideën* nog wel in het betogende schrijven, terwijl dit in de *Minnebrieven* niet zo is. Echter, haar verschijnen is in betogende passages vaak juist een middel om de scheidingslijn tussen betoog en fictie te doen vervagen, om zo ook realiteit en fictie door elkaar heen te laten lopen. Het verschil van de functie van Fancy in betogende passages en fictie in de *Minnebrieven* en *Ideën* uit zich dus vooral in de manier waarop hetzelfde idee wordt geïllustreerd.

Hoewel ik in dit onderzoek zo uitgebreid mogelijk heb geprobeerd te zijn, heb ik me in beide werken alleen gericht op de delen van de tekst rondom Fancy. Zowel in de *Minnebrieven* als de *Ideën* zitten nog veel meer elementen. Het zijn beide complexe werken en verder onderzoek naar de andere elementen kan weer een ander licht werpen op het werk zelf, Multatuli's oeuvre en op Fancy.

De conclusies van dit onderzoek breken niet per se met de conclusies van de reeds geschreven literatuur. Dit is niet negatief: het bevestigt dat we qua de betekenis van Fancy op het juiste spoor zitten. Met dit onderzoek heb ik een inhoudelijke dimensie geprobeerd toe te voegen aan de bestaande literatuur rondom Fancy en heb ik hopelijk ook inzicht gegeven in de manier waarop in Multatuli's werk betoog en fictie in verband met elkaar staan.

Verder onderzoek zou zich kunnen richten op andere werken waarin Fancy verschijnt, zoals de *Millioenen-studiën*.⁸⁹ Ook zou het onderzoek zich kunnen richten op andere elementen uit beide werken. Daarnaast is Fancy hoogstwaarschijnlijk niet de enige manier waarop de relatie tussen betoog en fictie tot uiting komt. Verder onderzoek zou zich dus ook hierop kunnen richten. Wellicht dat we met al deze antwoorden een beter beeld krijgen van Multatuli's oeuvre en Fancy, de parelduiker in de modder.

⁸⁹ Multatuli, *Millioenen-studiën* (Delft: J. Waltman jr., 1872).

7. Bibliografie

- Soest, L.G. Abell-van, en L.F. Abell. *Multatuli's Minnebrieven na 130 jaar*. Amsterdam: Huis aan de Drie Grachten, 1990.
- Bal, Mieke. "Characters." In *Narratology. Introduction to the Theory of Narrative*, door Mieke Bal, 104-124. Toronto: University of Toronto Press, 2017.
- Bork, G.J. van, et al. "fictie." *DBNL*. 2012. <https://bit.ly/fictie> (geopend mei 11, 2020).
- Bork, G.J. van, et al. "rede(voering)." *DBNL*. 2012. <https://bit.ly/redevoering> (geopend mei 11, 2020).
- Francken, Eep. *De veelzinnige muze van E. Douwes Dekker*. Amsterdam: G. A. van Oorschot, 1990.
- García, Bernamí. "Around the function of the character in literary fiction." *452ºF. Revista de Teoría de la literatura y Literatura Comparada*, 2015: 187-203.
- Genette, Gérard. *Narrative discourse: an essay in methode*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1980.
- Herman, Luc, en Bart Vervaeck. "Het structuralisme." In *Vertelduivels: Handboek verhaalanalyse*, door Luc Herman en Bart Vervaeck, 47-105. Nijmegen: Vantilt, 2005.
- Jannidis, Fotis. "Character." In *Handbook of narratology*, door Peter Hühn, 30-46. Berlijn, Boston: De Gruyter, 2014.
- Maas, Nop. "Nawoord." In *Minnebrieven*, door Multatuli, 191-201. Amsterdam: L.J. Veen B.V., 1992.
- Meulen, Dik van der. *Multatuli. Leven en werk van Eduard Douwes Dekker*. Nijmegen: SUN, 2002.
- Multatuli. *Ideën I*. Amsterdam: G.L. Funke, 1879.
- Multatuli. *Ideën II*. Amsterdam: G.L. Funke, 1880.
- Multatuli. *Ideën III*. Amsterdam: G.L. Funke, 1876.
- Multatuli. *Ideën IV*. Amsterdam: G.L. Funke, 1877.
- Multatuli. *Ideën V*. Amsterdam: G.L. Funke, 1877.
- Multatuli. *Ideën VI*. Amsterdam: G.L. Funke, 1878.

Multatuli. *Ideën VII*. Amsterdam: G.L. Funke, 1879.

Multatuli. *Millioenen-studiën*. Delft: J. Waltman jr., 1872.

Multatuli. *Minnebrieven*. Amsterdam: L.J. Veen, 1992.

Multatuli. *Volledige werken I*. Amsterdam: Van Oorschot, 1950.

Multatuli. *Volledige werken II*. Amsterdam: Van Oorschot, 1951.

Pieterse, Saskia. *De buik van de lezer*. Nijmegen: Vantilt, 2008.

8. Bijlagen

8.1 Bijlage 1: frequenties en toelichting

Tabel 1. Frequentie van Fancy in de *Minnebrieven* en *Ideën*

	Minne- brieven	Ideën 1	Ideën 2	Ideën 3	Ideën 4	Ideën 5	Ideën 6	Ideën 7	Ideën (totaal)
Verschijsing van Fancy	115	26	22	1	2	0	56	8	115
Totaal aantal woorden	48,167	131,664	135,744	133,469	116,445	124,449	115,160	126,532	883,463
Percentages	0.2388%	0.0197%	0.0162%	0.0007%	0.0017%	0.0000%	0.0486%	0.0063%	0.0130%

Zoals hierboven te zien is, wordt Fancy zowel in de *Minnebrieven* als de *Ideën* 115 keer genoemd. Deze data op zichzelf geven echter een vertekend beeld, aangezien de *Ideën* een veel omvangrijker werk is. Zo bestaat de *Minnebrieven* uit 48.167 woorden, terwijl alle delen van de *Ideën* samen uit 883.463 woorden bestaan. De percentages liggen bij Fancy in de *Ideën* dan ook veel lager. Relatief komt Fancy in de *Minnebrieven* dus ongeveer achttien keer meer voor dan in de *Ideën*. Afgaand op deze gegevens lijkt Fancy een grotere en meer centrale rol te spelen in de *Minnebrieven*.

Ook wordt Fancy in de ene bundel vaker genoemd dan in de andere bundel. Zo komt Fancy het meest voor in de zesde bundel, komt ze (zo goed als) niet voor in bundels drie tot en met vier en in de overige bundels is ze wel nadrukkelijker aanwezig, maar niet heel vaak. Hier zal in de volgende deelvraag dieper worden ingegaan.

In de onderstaande tabel is te zien dat Tine in de *Minnebrieven* 91 keer voorkomt, terwijl Fancy 115 keer verschijnt. Hoewel dit verschil niet groot lijkt, komt Fancy 26,3% vaker voor dan Tine. Fancy lijkt in deze roman dus een grotere rol te spelen dan de vrouw van Max zelf.

Tabel 2. Frequentie van Tine en Fancy in de *Minnebrieven*

	Tine	Fancy
Frequentie	91	115
Totaal aantal woorden	48,167	48,167
Percentage	0.1927%	0.2388%

In de *Ideën* is het tegenovergestelde het geval. Waar Fancy maar 115 keer voorkomt, verschijnt Femke 443 keer in totaal. Fancy lijkt in dit werk dus een minder belangrijke rol te hebben dan in de *Minnebrieven*. Net als Fancy heeft Femke in de zesde bundel een uitschieter.

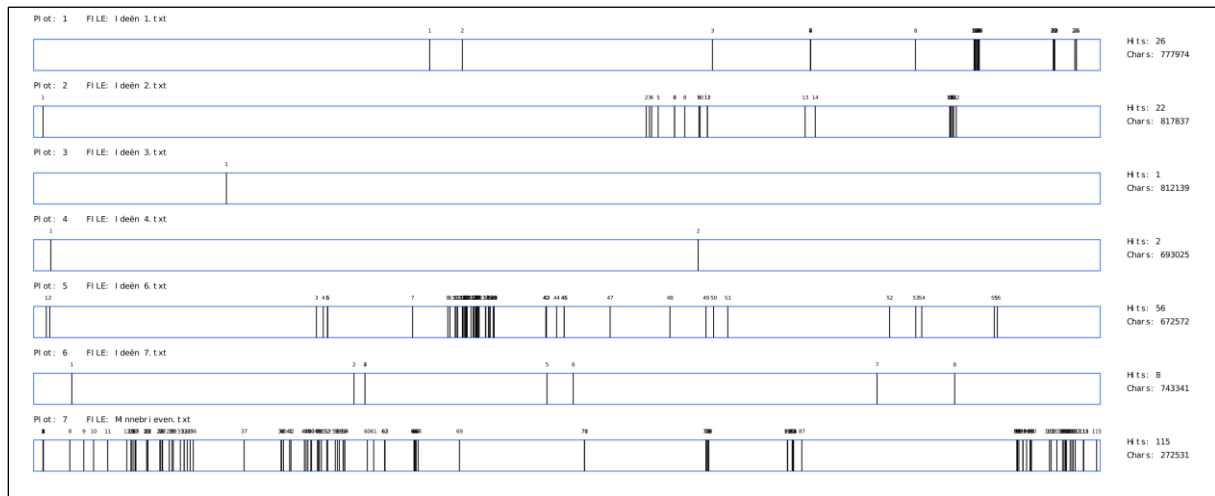
Echter, ze komt in de vijfde bundel relatief vaak voor, terwijl Fancy er helemaal niet in voorkomt. In de eerste bundel is dit weer andersom.

Tabel 3. Frequentie van Femke en Fancy in de *Ideën*

	Ideën 1	Ideën 2	Ideën 3	Ideën 4	Ideën 5	Ideën 6	Ideën 7	Ideën (totaal)
Femke	0	119	0	0	80	211	33	443
Fancy	26	22	1	2	0	56	8	115
Totaal aantal woorden	131,664	135,744	133,469	116,445	124,449	115,160	126,532	883,463
Percentages (Femke)	0.0000%	0.0877%	0.0000%	0.0000%	0.0642%	0.1832%	0.0260%	0.0501%
Percentages (Fancy)	0.0197%	0.0162%	0.0007%	0.0017%	0.0000%	0.0486%	0.0063%	0.0130%

8.2 Bijlage 2: concordanties en toelichting

Figuur 1. *Concordance plots* van verschijningen van Fancy

In de bovenstaande figuur is de verschijning van Fancy te zien. Vooral de bundels waarin Fancy relatief vaak voorkomt (bundels een, twee en zes) zijn interessant. Zo is te zien dat Fancy in deze bundels met een bepaalde focus verschijnt: het is niet gelijk verspreid over de bundels. Er zijn dus bepaalde secties van de bundels waarin Fancy voorkomt. Dit is ook te zien bij de *Minnebrieven* in de onderste plot. Zo wordt Fancy vooral in het begin, een klein beetje in het midden en vervolgens weer vaak aan het einde genoemd. Het lijkt dus zo te zijn dat Fancy alleen in een bepaalde context opduikt.

Maar wat is deze context? Omdat Saskia Pieterse in haar werk al een onderscheid maakte tussen het literaire schrijven en het betogend schrijven, zal er hier onderzocht worden of dit onderscheid iets te maken heeft met de verschijning van Fancy. Alle verschijningen van Fancy in beide werken zijn als 'fictie' of 'betog' gecodeerd. In de onderstaande tabel staan de resultaten.

Tabel 4. Verhouding fictie en betog in de *Minnebrieven* en de *Ideën*

	Fictie	Betog	Totaal
Ideën	90	25	115
Minnebrieven	115	0	115
Totaal	205	25	230

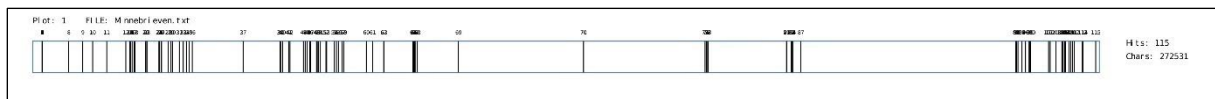
Het is opvallend dat alle verschijningen in de *Minnebrieven* fictie zijn. Dit komt vooral door de focus die er ligt op fictie in het werk. Wat echter interessant is, is wanneer Max Havelaar in

het werk betogend gaat schrijven, Fancy verdwijnt. In de *Ideën* verschijnt Fancy vooral in fictieve gedeelten, maar komt ze ook nog voor in het betogende schrijven van Multatuli. Uit de Chi-kwadraattoets komt dat er een significant verschil is ($X^2(1, N = 230) = 28.1, p < 0.01$).

Figuur 2. *Concordance plots* van verschijningen van Tine in de *Minnebrieven*

Figuur 3. *Concordance plot* van verschijningen van Tine in de *Minnebrieven*

Hoewel beide personages zowel in het begin als einde voorkomen, valt het vooral op dat Tine ook in het midden relatief vaak voorkomt. Dit zou kunnen komen doordat in dit gedeelte van de roman het betoog van Max centraal staat. Dit is onderzocht door alle gevallen te coderen als 'fictie' of 'betoog'. Daar kwam het volgende uit.

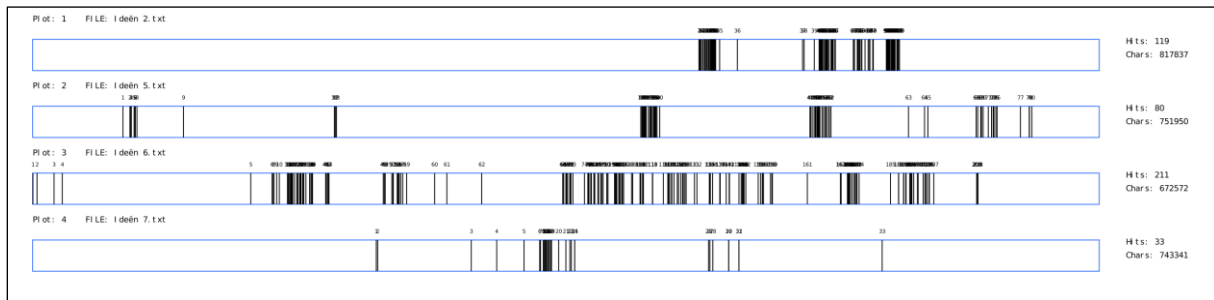
Tabel 5. Verhouding fictie en betoog tussen Fancy en Femke in de *Minnebrieven*

	Fictie	Betoog	Totaal
Fancy	115	0	115
Tine	44	47	91
Totaal	159	47	206

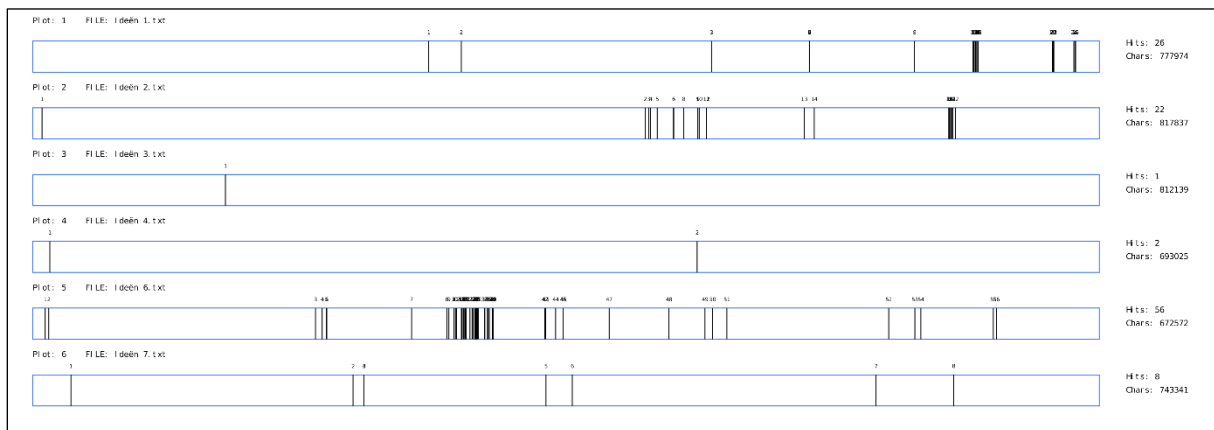
In de tabel is te zien dat Tine veel vaker voorkomt in de betogende gedeeltes van de *Minnebrieven*. Waar Fancy alleen voorkomt in de fictionele wereld, is meer dan de helft van de verschijningen van Tine betogend. Dit is een significant verschil ($X^2(1, N = 206) = 77.0, p < 0.01$).

Dit is niet het geval bij Femke en Fancy in de *Ideën*. Zoals in de onderstaande figuren te zien is, komen de verschijningen van beide figuren ongeveer overeen met elkaar. Dit komt vooral doordat Femke zo goed als alleen verschijnt in de geschiedenis van Woutertje Pieterse en Fancy hier ook deels aan verbonden is. Hoewel er uitzonderingen zijn, verschijnt Fancy vaker wel dan niet als Femke ook verschijnt.

Figuur 4. *Concordance plots* van verschijningen van Femke in de *Ideën*

Figuur 5. *Concordance plots* van verschijningen van Fancy in de *Ideën*

In de onderstaande tabel is dan ook te zien dat het grootste deel van de verschijningen van Femke in de fictionele delen is ($\chi^2(1, N = 558) = 46.2, p < 0.01$). Toch wordt ze wel vijftien keer genoemd in het betogende schrijven.

Tabel 6. Verhouding fictie en betoog tussen Fancy en Femke in de *Ideën*

	Fictie	Betoog	Totaal
Fancy	90	25	115
Femke	428	15	443
Totaal	518	40	558

8.3 Bijlage 3: collocaties en toelichting

In de *Minnebrieven* zijn er veel woorden die iets zeggen over Fancy als personage. Zo wordt ze ‘tuchteloos’, ‘levenslustig’ en ‘weldadig’ genoemd. Max vraagt zich af of Fancy het ‘middenpunt van de aarde’ is. Ze wordt ‘gezegend’, er worden haar dingen ‘bezwoeren’ en wanneer haar iets wordt gevraagd, is het altijd smekend, om ‘godswil’. Hoewel ze een ‘tovergodin’ wordt genoemd, krijgt ze ook verwijten als ‘kleingelovige’ naar haar hoofd en wordt ze ook soms ‘vervloekt’. Dit gebeurt echter alleen als Max of Tine boos is. In de *Minnebrieven* krijgt Fancy dus een bijna goddelijke status. Het is een losbandige maar weldadige godin die aanbeden wordt.

In de *Ideën* komt dit beeld deels terug. De verhalen die de ‘voorzienige’ Fancy Multatuli influistert worden een ‘spinsel’ en ‘borduursel’ genoemd. Het is dus niet zomaar een verhaal, maar iets dat zorgvuldig in elkaar gewoven is. Echter, ze wordt ook ‘guitig’ genoemd. Ze ‘schattert’ en ‘glimlacht’. Hier wordt haar ondeugende kant aangedikt. Desondanks wordt ze nog steeds een ‘verschijning’ genoemd, wat erop duidt dat ze een soort geest is. Ook wordt een idee afgesloten met ‘Goden, duivels en... Fancy’. Fancy wordt hiermee nog steeds gelijkgesteld aan het goddelijke. Ze krijgt dus nog steeds een hogere status, alleen ligt dit minder voor de hand dan in de *Minnebrieven*. In de *Ideën* komt vooral haar ondeugende en creërende kant naar voren.

Er zijn in de *Minnebrieven* veel minder woorden die aan Tine verbonden lijken te zijn. Ze is er dus wel, maar ze wordt niet door werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden of andere woorden getypeerd. Max noemt haar vaak ‘lieve’ of ‘beste’ Tine en hij vraagt haar of ze dingen voor hem wil uitrekenen. Tine lijkt dus een veel aardere rol toebedeeld te krijgen dan Fancy, wie haar zelfs eens ‘kleinmoedig’ noemt. Zelf ‘smeekt’ Tine vaak tot Fancy, wat erop duidt dat er een statusverschil tussen de twee is aan te wijzen.

Bij Femke in de *Ideën* is het ongeveer hetzelfde. Er zijn niet zoveel woorden als bij Fancy die verbonden zijn aan het personage en de woorden die wél verbonden zijn aan Femke, zijn enigszins tegenstrijdig. Zo wordt ze aan de ene kant ‘frisch’, een ‘wervelwind’ en de dubbelgangster van Fancy genoemd, terwijl ze aan de andere kant wordt geassocieerd met een degelijk ‘wywatersbakje’. Ze wordt zelfs ‘onpoëtisch’ genoemd. Ook zijn zelfstandige naamwoorden rondom Femke vaak verkleinwoorden, zoals ‘bakje’, ‘dasje’ en ‘stoeltje’. Femke lijkt dus net als Tine een andere, lagere status te krijgen dan Fancy in de *Ideën*.